

Kiertävät kulkijat, nimittelykäytännöt ja sosiaalinen pääoma

"Toinen huomijoon otettava henkilö on Lampinsuusta tullu mies, joga harijoitti karija paimen hommaa elämänsä ajan ja viimmen vatihuussiin joutu, vanahuuttaan viettään johon sitten kuoligin. Häntä kylällä nimittivät: Jupu-Jaagoksi. Kesät toimi paimen hommisa ja talavet söi, savupirtissään, kesällä tienaamaansa leipää. Hän asui ja vietti elämänsä, errään kallijon laijalla olevassa sauvupirtissä, jolla kallijolla on vieläkin nimenä: Jupun-Kallijo. – Hälle oli kylän pojat käyny toisinaan tekemässä pientä iligi työtä. Milloin oven pöngänneet ettei Jaago päässyt ulos, ym. Hällä oli ollu heilaikin – (Leipä-Sussi) – jota kyllä nimitety: Reppanogka-Kajaksi eli Jupun-Kajaksi."¹

"Ei nimi miestä pahenna, jos ei mies nimeä", mutta "nimi miestä myöten". Nimittäminen ja nimittely ovat ikivanhoja keinoja erottaa yksilöt toisistaan, mutta ne ovat myös tapoja liittää heihin erilaisia merkityksiä. Yksilöstä käytetyt nimet voidaan jakaa virallisiin nimiin (annetut, perityt ja määrätty) sekä epävirallisiin nimityksiin (kutsuma-, lempi- ja pilkkanimet).² Henkilölle annettu virallinen nimi on yleensä ollut vanhempien, suvun tai lähiyhteisön antama, joskus viranomaisten määräämä ja aina näiden hyväksymä. Nimet ja nimeämisen käytännöt kytkeytyvät niin kulttuuriin, identiteettiin, vanhemmuuteen kuin myös paikkaan, sukuun ja historiaan.³ Nimeäminen noudattaa vakiintuneita sääntöjä ja normeja ja on itsessään näiden sääntöjen ja normien olemassaolon ilmaus. Nimen, etunimen, etunimien, sukunimen tai koko nimen käyttötavat heijastavat käyttäjän ja kohteen välistä suhdetta, ympäristöä, tilannetta tai tilaa. Virallisista nimistä poiketen erilaiset lempi- ja pilkkanimet syntyvät yhteisöjen sisällä. Ne ovat epävirallisia, vaihtuvia ja häilyviä. Reija Portin mukaan lisänimet ovat yhteisön tapa "käsitellä" hankalia asioita tai ihmisiä.⁴

Lempinimitykset ja pilkkanimet kuvastavat yhteisön suhtautumista yksittäistä henkilöä tai henkilöryhmää kohtaan, mutta ne ovat myös vuorovaikutuksellisia: henkilö tai ryhmä voi itse vaikuttaa kutsumanimensä syntyyn ja käyttöön.⁵ Niihin kiteytyy yksilöön liitettyjä merkityksiä ja yhteisön omia sisäisiä arvostuksia ja käsityksiä. Arkkiviisujen tavoin ne ovat yhteisön omaisuutta ja niiden toistamisen ja kertaamisen kautta paitsi välitetään tietoja ja käsityksiä myös luodaan omaa yhteisöllisyyttä, jaetaan ja siirretään arvoja ja kokemuk-

sia. Yksilön sosiaalinen arvo on nähtävissä näissä nimityksissä. Siksi ne kertovat vahvasti omasta ympäristöstään.⁶ On kyseessä virallinen tai epävirallinen tapa nimetä ja kutsua henkilöä, nimitys sisältää useita eri merkityksiä. Ne voivat olla käsitteellisiä, jolloin nimitys viittaa kohteen eroteltavissa oleviin, käsitteellisiin ominaisuuksiin. Nimitys voi viitata myös assosiatiivisiin merkityksiin (konnotatiivisiin, sosiaalisiin, affektiivisiin, refleksiivisiin tai kollokatiivisiin) sekä temaattisiin merkityksiin.⁷ Tämän artikkelin kannalta nimitysten konnotatiiviset (kertojan omiin käsityksiin liittyvät), sosiaaliset (yhteisön jakamat), affektiiviset (tunnesisällöiset) ja temaattiset (informaation kokonaisrakenteeseen liittyvät) merkitykset ovat keskeisiä.

Koska nimen käyttötapoihin sisältyy yhteisön ja yksilön väliseen suhteeseen liittyviä elementtejä, tämän artikkelin hypoteettisena ajatuksena on, että käytettyyn nimitykseen kiteytyy yksilön sosiaaliseksi pääomaksi ymmärrettäviä aineksia. Sosiaalinen pääoman voidaan määritellä ennen kaikkea luottamuksesta, normeista ja sosiaalisista verkostoista muodostuvaksi vaihtelevaksi yksilölliseksi resurssiksi, joka määrittää hänen asemaansa yhteisössä ja luo selviytymisen ehtoja.⁸

Nimitykset ja puhettavat kertovat sekä henkilöön itseensä että hänen edustamaansa ammattiryhmään liitetystä sosiaalisista arvostuksista, asemasta ja sosiaalisista siteistä yhteisön sisällä. Nimitykset voivat heijastaa myös toista sosiaalisen pääoman tulkintatapaa, jossa se ymmärretään yhteisön ominaisuudeksi.⁹ Nimittely, etenkin pahansuopa tai leimaava puhetapa voi kertoa yhteisön vahvasta sisäisestä sidonnaisuudesta, jolloin pilkkanimien avulla pyritään rajamaan epätoivotut henkilöt yhteisön ulkopuolelle ja pilkkanimitysten avulla kerrotaan ja korostetaan oman yhteisön hyveitä. Sosiaalinen pääoma on jäsenyyttä samankaltaisten ryhmässä, erottautumista muista, jota vahvistetaan nimittelyn avulla.¹⁰ Varsinkin lempi- ja pilkkanimiin on sisältynyt usein humoristisia piirteitä, jolloin nimityksen kehittämisellä ja sen toistamisella on haluttu korostaa yhteisön nokkeluutta ja älykkyyttä. Huumori on ollut myös omiaan vahvistamaan nimitysten käyttämistä ja niiden pysyvyyttä.

Nimitykset olivat yhteydessä henkilön maineeseen. Kohtaamisten, saatujen tietojen ja pitkäaikaisten kokemusten perusteella ulkopuolisiin kulkijoihin ja oman yhteisön jäseniin liitetään käsityksiä, jotka yhdessä muodostivat henki-

lön tai ryhmän maineen. Negatiivinen maine on rasite. Tässä yhteydessä se on likeinen Erving Goffmanin käyttämän stigma-käsitteen kanssa. Hän jakoi stigman kolmeen muotoon, joista body-stigma on liitettävissä toiseuden ulkoisiin merkkeihin. Nämä voivat liittyä esimerkiksi aliravittuun ja sairaaseen ulkonäköön, kovan työn kuluttamaan ruumiiseen, halpa-arvoiseen, likaiseen ja risaiseen vaatetukseen, samoin kuin tapaan kommunikoida tai puhutavan ja esiintymiseen nöyryyteen, alistuvaisuuteen ja kuuliaisuuteen. Stigman moraalisen ulottuvuuden hän liitti todelliseen tai kuviteltuun väärään, vahingolliseen tai vaaralliseen käyttäytymiseen ja elämäntapaan. Ryhmästigma viittaa toiseen ryhmään, "ei-meikäläisiin", liitettuihin negatiivisiin ominaisuuksiin, joita ryhmän yksittäisten jäsenten uskotaan edustavan ja kantavan mukanaan. Ryhmäerottelu voi perustua esimerkiksi etniseen taustaan, sukupuoleen, sosiaaliseen asemaan, ammattiin, varallisuuteen tai poliittiseen ajattelutapaan.¹¹ Maineen toinen ulottuvuus, arvostus on käsitettävissä stigman kääntöpuoleksi, mutta ei kuitenkaan sen täydelliseksi peilikuvaksi. Arvostus on William J. Gooden mukaan se kunnioitus, arvossa pito tai hyväksyntä, joka suodaan yksilölle tai ryhmälle jonka katsotaan ylittävän esiintymisessään tai ominaisuuksissaan ryhmänsä keskimääräisen tason.¹² Arvostukseen voidaan liittää stigman kaltaisia muotoja.

Maine on henkilön itsensä, eli sen kohteen ulkopuolella syntyvä määre. Se voi vaihdella, olla ristiriitainen, muuttua ja kehittyä, alkaa ja loppua. Tiettyyn rajaan asti maineenkantaja voi myös vaikuttaa itse maineensa sisältöön, muuttaa sitä, tai kompensoida sen mahdollisia puutteita. Samaan henkilöön tai ryhmään voidaan myös liittää erilaisia mainekategorioita, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisia tai kasaantua.

Tämän artikkelin tutkimusaineiston perusteella jaettiin sekä stigma että arvostus viiteen eri alaluokkaan. Ruumiillinen mainekategoria (body) liittyy kohteen ulkoiseen olomuotoon, ruumiinrakenteeseen, fyysisiin kykyihin ja pukeutumiseen. Psykologinen maine (psyko) liittyy henkilöiden luonteenominaisuuksiin, käyttäytymiseen ja elämäntapoihin. Kielellinen maine (kieli) kertoo henkilön kyvyistä kommunikoida suullisesti sekä esiintyä ja taito-maine (taito) hänen kyvystään suoriutua ammattinsa edellyttämistä tehtävistä. Ryhmämaine (ryhmä) vastaa osin Goffmanin tribal-stigmaa, joka viittaa tiettyyn

henkilöön liitettyyn, hänen viiteryhmästään kumpuaviin negatiivisiin käsityksiin. Tässä yhteydessä stigma ymmärretään Chaim Waxmanin ja David Matzan tavoin koko ryhmään liitettyinä käsityksinä. Tällöin ei vain yksilö, vaan koko ryhmä kokonaisuudessaan voi kantaa toiseuden stigmaa.¹³ (Esimerkkejä mainekategorian soveltamisesta on liitetaulukossa 2).

Maineeseen saattoi liittyä sekä negatiivisia että positiivisia osioita, jolloin voidaan puhua arvostuksesta ja stigmosta. Mainekategoria liitettiin usein kulkijasta yleisesti käytettyyn nimitykseen. Pääsääntöisesti henkilöön liitetty mainekategoria vastasi hänen saamaansa kohtelua ja asemaa omassa ja vieraassa yhteisössä, mutta välttämättä aina ei niin ollut. Henkilöön liitetyn erittäin kielteisenkin maineen saattoi kompensoida toisilla ominaisuuksilla, jotka olivat yhteisön kannalta funktionaalisia.

Sosiaaliset verkostot ymmärretään tässä yhteydessä paikallisiksi ihmisten ja ihmisryhmien välisten suhteiden muodostamiksi kokonaisuuksiksi, jotka toimivat ennen kaikkea työmarkkinoiden välittävinä epävirallisina kenttinä, mutta joissa oli mukana myös epäviralliseen sosiaaliturvaan, sukulaisuuteen ja etnisyyteen liittyviä elementtejä.¹⁴ Tämän artikkelin kannalta keskeisiä ovat ns. ego-keskeiset sosiaaliset verkostot, joilla ymmärretään yksilön ympärilleen rakentamia ja ylläpitämiä sosiaalisia suhteita. Ne olivat merkityksellisiä menestyselisen kaupankäynnin tai ammattityön kannalta, koska niiden olemassaolo loi työsuhteisiin pitkäjänteisyyttä ja niiden kautta avautui uusia kaupankäynti- ja työmahdollisuuksia. Verkostot ylläpitivät työntekijän positiivista tai negatiivista mainetta ja siksi maine, luottamus ja verkostot kytkeytyivät kiinteästi toisiinsa.

Tässä artikkelissa tutkitaan aluksi nimitysten konnotatiivisia, sosiaalisia ja affektiivisiä merkityksiä. Toiseksi tarkastellaan henkilöön tai ryhmään liitettävissä olleita maineen temaattisia merkityksiä, joita tulkitaan kertomusten sisällöllisen analyysin avulla ja verrataan saatuja tuloksia käytettyihin nimityksiin. Kolmanneksi analysoidaan henkilöiden tai ryhmien muodostamien ja käyttämien sosiaalisten suhteiden verkostojen rakenteita ja merkityksiä ja tarkastellaan niiden suhdetta nimitys- ja mainekategorioihin. Tarkastelun kautta avautuu näkökulmia siihen, miten enemmän tai vähemmän epävakaa tilanteessa, usein vähävaraisina eläneiden työntekijöiden asema konstruoitui yhteisössä ja millaisia keinoja ja tapoja he käyttivät selviytyäkseen.

Artikkelin aineistona on käytetty Museoviraston Seurasaaari-lehdessä julkais-
tun kyselyn n:o 7/1959: "Kulkevat ammattilaiset ja työmiehet" vastauksia (MV
7/1959) ja joukkoa Turun yliopiston kansatieteen laitoksen yhdessä sosiologian
laitoksen kanssa vuonna 1960 järjestämän kyselyn "Maalaiskylä ulkomaailman
yhteydessä" kirjoituksia (TYKL/kys/n:o 8). Aineisto käsittää kaikkiaan 450 vas-
tausta, yhteensä yli 5000 liuskaa tekstiä. Ajallisesti kertomukset kohdentuivat
pääosin 1900-luvun alun agraariyhteisöön. Maantieteellisesti tarinoita oli tasai-
sesti ympäri koko maan. Vain Pohjois-Suomesta vastauksia oli vähän. Kertojat
olivat lähtöisin yleensä talollisväestöstä. Miehiä ja naisia oli suunnilleen saman
verran. (Ks. liite 1).

Aineistoa on analysoitu käyttäen Atlas/ti-ohjelmaa. Metodisesti aineistoa on
käsitelty aineistolähtöisesti analysoimalla yksittäisiin kulkeviin henkilöihin tai
ryhmiin liittyneitä muistitietokertomuksia ja kehittämällä aineiston pohjalta
merkityksellisiä ilmiöitä kuvaavia kategorioita. Haastattelujen yhteydessä vas-
taajat ovat antaneet yksilöistä ja ryhmistä erilaisia lausuntoja, joiden sisältöön,
määriin ja kontekstiin artikkelin analyysissä on kiinnitetty erityistä huomiota.
Lausuntoja on käsitelty yhtenäisenä joukkona, jolloin aktiivisimpien kertojien
painoarvo muodostuu aineistossa vastaavasti suureksi. Lisäksi aineistosta on
pyritty hahmottamaan tutkittavana olleiden ilmiöiden dynamiikkaa survey-
menetelmän keinoin. Kategorioiden jakaumia ja niiden välisiä riippuvuuslu-
kuja ei tule ymmärtää normaaleiksi tilastollisiksi suureiksi. Kyseessä on enem-
minkin erilaisista profiileista, jotka antavat viitteitä kertomusten henkilöihin
liitetystä käsityksistä ja siitä, mihin nämä julkilausutut arvokäsitykset voisivat
liittyä ja millaisia yhteyksiä eri kategorioiden välille on muodostettavissa.

Kiertävät työntekijät 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa

Suomalaisen maaseutuyhteisön kiertävät työntekijät voidaan jakaa kahteen
pääryhmään. Oli niitä, jotka myivät tai ostivat tavaroita ja niitä, jotka myivät
työvoimaansa ja ammattitaitoaan. Kiertämisessä ja kulkemisessa oli kyse mer-
kittävästä yhteiskunnallisesta väestöilmiöstä, joka kytkeytyi agraariyhteiskun-
nan sosiaalisiin rakenteisiin, muuttuviin tuotantoehtoihin, työvoiman kysyn-

nän ja tarjonnan vaihtelumekanismeihin sekä liikkumisen kontrolliin. Taus-talla oli teollistuva, kaupallistuva ja urbanisoituva yhteiskunta, jossa työnteko erkaantui asuinpaikasta, kulutus tuotannosta, työ toimimasta ja ammattitaito rutiinista.¹⁵ Ajallisesti kulkeminen yleisenä ilmiönä ajoittuu aina 1600-luvulta 1960-luvulle asti.

Kyselyaineistoissa esiintyi satoja erilaisia ammatti- ja työmuotoja, joihin sisäl-tyi kiertämistä ja kulkemista joko lähipiirissä tai valtakuntien rajat ylittäen. Pää-ryhmiä oli seitsemän. Kulkukauppiaat olivat yhtenäisin ja järjestäytynein ryhmä. Yleisnimike laukkuryssä viittaa vienankarjalaisiin kauppiaisiin, jotka kiersivät Suomessa myymässä tuotteita. Äidinkieltensä mukaan laukkuryssät olivat kar-jalaisia tai venäläisiä. He olivat kulkukauppiaiden aatelia, varsin hyvin toimeen tulleita ammatinharjoittajia, jotka kulkivat säännöllisesti ja olivat jakaneet kaup-pareviirit keskenään. Kauppiaan ammatti siirtyi usein isältä pojalle.¹⁶ Muita kul-kukauppiaita olivat mm. saviastiakauppiaat, kangaskauppiaat, tervakauppiaat, lasikauppiaat, kalakauppiaat ja konekauppiaat. Kulkukauppiaiden ryhmän raja seuraavaan ryhmään, rihkamakauppiaisiin oli häilyvä. Rihkamakauppiaat myi-vät vähäarvoisia tuotteita, heidän kulkemisensa oli usein epäsäännöllistä ja ase-mansa kaikin tavoin heikompi. Ryhmä erottautui kerjäläisten ryhmästä vain vai-voin. Rihkamakauppaa pidettiin usein verhottuna kerjäämisenä.

Kolmantena ryhmänä olivat erilaiset käsityöläiset, kuten kutojat, neulojat, suutarit, räätälit, veneentekijät, joiden erityistuntomerkkinä oli valmiiden tuot-teiden tekeminen paikan päällä, usein asiakkaan tarjoamista materiaaleista. Ryhmä oli hyvin heterogeeninen. Neljäs, työmiesten ryhmä, oli suurin. He kier-sivät pitäjästä toiseen tekemässä kulloinkin tarjolla olevaa, usein sesonkiluon-teista työtä. Työ vaati vain vähän ammattitaitoa, usein enemmänkin fyysistä voimaa ja kestävyyttä, mikä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, ettei näitä työnteki-jöitä olisi arvostettu korkealle. Tähän ryhmään kuuluivat mm. pellonkuokkijat, ojankaivajat, elonleikkaajat, metsätyömiehet ja perunannostajat. He erottau-tuivat ns. ammattityöläisistä, joiden työ vaati erityisosaamista. Ammattityöläis-ten ryhmään lukeutuivat mm. kirvesmiehet, maalarit, koneenkorjaajat, kaivon-katsojat, kuohitsijat ja eläinten parantajat. He olivat usein suhteellisen varak-kaita ja heitä kohdeltiin erityisen hyvin. Erilaiset ostajat kiersivät pieninä jouk-koina maaseudulla, jossa he alihankkijoina ostivat jouhia ja hiuksia, eläimiä,

maataloustuotteita, lumppuja. Viimeisenä ryhmänä olivat kerjäläiset. Mainintoja erilaisista ammattiryhmistä tai yksittäisistä henkilöistä esiintyi seuraavasti:

Toimiala	Mainintoja
Kulkukauppias	285
Rihkamakauppias	240
Käsityöläinen	271
Työmies	841
Ammattityömies	671
Ostaja	58
Kerjääjä tms.	192
Yhteensä	2558

Taulukko 1. Aineistossa esiintyvät ammatti- ja henkilömaininnat.

Kiertäjät ja kulkijat olivat pääsääntöisesti miehiä. Naisia koskeneita mainintoja kertyi ainoastaan 160 kappaletta, joka on vain kuusi prosenttia kaikista maininnoista. On korostettava, että henkilön asema saattoi muuttua, ryhmät olivat sisäisesti erittäin epäyhtenäiset ja niiden väliset rajat häilyvät.

Nimeäminen, nimitykset ja nimitysten alkuperä

Kertomuksissa henkilöt mainittiin joko koko nimellä, ainoastaan etu- tai sukunimellä, sekä näiden lyhennetyllä muodolla ja lempi- tai pilkkanimellä. Yksilöityjä henkilöitä aineistossa oli yhteensä 1478. Nimeämättömiin henkilöihin tai henkilöryhmiin viitattiin lähes yhtä usein, yhteensä 1186 kertaa. Seurasaaari-lehden kyselyssä erikseen pyydettiin nimeämään vain laukkuryssät, mutta kun vastaajat kertoivat yksittäisistä kulkijoista, he melkein aina myös samalla nimesivät heidät. Usein mainittiin sekä virallinen että epävirallinen nimi. Joskus epävirallisia nimityksiä oli useita. Valitettavasti aineistosta ei yleensä selviä, kuka tai ketkä nimityksen olivat antaneet. Joissain tapauksissa käy selvästi ilmi, että henkilö itse ei suinkaan hyväksynyt itsestään käytettyä nimitystä.

Viralliset nimitykset	N
– vain etunimi	66
– vain sukunimi	218
– koko nimi	688
Puoliviralliset nimitykset	
– etu- tai sukunimestä johdettu väännös	39
Epäviralliset nimitykset:	
– lempinimi	334
– pilkkanimi	127
Yhteensä	1472

Taulukko 2. Viralliset, puoliviralliset ja epäviralliset nimitykset.

Henkilön koko nimi esiintyi monessa eri muodossa. Samaksi on luokiteltu ilmaus, jossa etunimi esiintyi joko sukunimeä ennen tai sen jälkeen. Esimerkiksi "Antti Nenonen" -niminen henkilö saattoi esiintyä myös muodoissa "Nenonen, Antti" tai "Nenois Antti", jolloin myös murteen mukainen kirjoitustapa on tulkittu viralliseksi ilmaukseksi. Mikäli hän esiintyi vain nimellä Antti, kyseessä on pelkän etunimen käyttäminen. Vastaavasti "Nenonen" -nimi ilman liitteitä on koodattu pelkäksi sukunimeksi. Mikäli joko suku- tai etunimeä oli muunneltu lyhennettyyn, kutsumanimen suuntaan (esimerkiksi "Neno" tai "Ana") ilman sisällöllistä merkitystä, kyseessä oli puolivirallinen, etu- tai sukunimestä johdettu väännös. Epäviralliset nimitykset jakaantuivat lempi- ja pilkkanimityksiin. Erottelu on tehty tulkitsemalla nimitysten affektiivisia merkityksiä, tunnesisältöjä, jossa luonnollisesti merkintälogiikka noudattelee kirjoittajan omia tulkintoja. Yleisesti lempinimi liittyy positiiviseen tai neutraaliin, pilkkanimi negatiiviseen piirteeseen tai ominaisuuteen. Jakoa on tarkennettu lisänimeen liittyvällä affektiivisella sävyllä, jolloin nimityksen sisällöllinen merkitys voi rakentua esimerkiksi huvittavan tai loukkaavan sanayhdistelmäkombinaation varaan. Sanontojen merkityksiä on mahdollisuuksien mukaan tarkistettu aikakauden kaunokirjallisuuden avulla.

Viralliset ja puoliviralliset nimitykset

Viralliset nimitykset sisältävät ennen kaikkia käsitteellisiä merkityksiä. Lähtökohdiltaan niiden käyttö on ollut neutraalia. Ne erottavat kohteen sukupuolen, antavat tietoa syntymäalueesta ja -ajasta, suvusta ja perheestä. Virallisen

nimen käyttötapa on moniulotteisempi ilmiö. Etu- ja sukunimen käyttäminen yhdessä on ollut virallinen tapa. Pelkän sukunimen käyttäminen on voinut olla tietoista, jolloin lausumalla pyrittiin virallisuuteen ja tiettyyn etäisyyteen. Sukunimeä on käytetty ilman etunimeä usein sellaisissa instituutioissa ja laitoksissa, joissa on tietoisesti pyritty häivyttämään puhuttelun kohteena olleen henkilön persoonallisuus ja korostettu häntä vain osana ryhmää. Näin on menetelty esimerkiksi armeijoissa ja vankiloissa. Aineistossa pelkkää sukunimeä on käytetty usein kerrottaessa muilta paikkakunnilta tulleista työläisistä. Käyttötapa kertoo halusta liittää heidät osaksi suurempaa ryhmää. Pelkän etunimen käyttö voi sisältää pyrkimyksiä joko korostaa henkilön läheisyyttä, tunnettavuutta, tai sen avulla on voitu korostaa henkilön ryhmäominaisuuksia. Venäläisten yhteydessä käytetyt nimittelytavat voivat liittyä kumpaankin motiiviin tai siihen, että he itse käyttivät itsestään nimittelytapaa, jossa sukunimeä ei esitetty (esimerkiksi Vasili Vasiljevits). Virallisen nimen käyttötapa sisälsi siis myös sosiaalisia ja affektiivisia merkityksiä.

Puoliviralliset nimitykset rakentuivat monien eri osatekijöiden perusteella. Usein ne olivat etunimen lyhennyksiä. Joutsassa eli 1800-luvun puolella suonkuokkija Torvastin Eva-Stiba, jota kutsuttiin lyhyesti "Ievastinaksi".¹⁷ Venäläinen nimi "Volodin" vääntyi Ikaalisissa "Volotiiniksi"¹⁸ ja "Vasili" "Villeksi" Anjalassa¹⁹ sekä ruotsinkielinen Harald "Haraltiksi" Harjavallassa²⁰. Tavallisempaa oli vääntää sukunimi toiseksi. "Karhu-Räätäli" -nimitys oli muodostunut sukunimen (Björn) suomennoksesta ja ammatista. (Taitava räätäli hän olikin.) Tämä entinen ruotusotilas asui tietysti "Karhuntorpassa" ja töitä tehdessään hän lauleli vanhoja sotilaslauluja, mm. "Ihana Ranskaitten maa, nut Saksoilta vallattu on".²¹ Antti Ruitun väännettiin Iitissä muotoon "Ruitantti"²², ja Jussi Tenall sai Karstulassa nimen "Nallenjussi".²³ Näissä tapauksissa nimityksen taustalla on nimeen itseensä sisältynyt sisäinen tekijä, jolloin henkilön virallinen nimi on ollut nimityksen alkuperänä.²⁴

Epävirallinen nimi oli useimmiten ammattinimikkeeseen ja etunimen yhdistelmä.²⁵ "Kuohar-Oskar" Pyhärannassa²⁶, "Kuokka-Kustaa" Hämeenkyrössä,²⁷ "Kivi-Uljas" Pihlajavedellä²⁸ "Pastilli-Joose" Alastarossa²⁹, "Kukka-Miina" ja "Kor-Heikki" sekä "Suon-Heikki" Kurkijoella³⁰ olivat kaikki useassa pitäjässä tunnettuja henkilöitä. Pumpuntekijä Petteri Värjä tiedettiin Heinolan seuduilla nimellä

"Pumppu-Pekko".³¹ "Puhemies Hanna" kulki Karjalan Metsämaalla ja järjesteli nuorten avioliittoja eli "puhui nuoria naimisiin".³² Tampereen ympäristön pitäjissä kulki vuosina 1890–1920 aviopari, joita hämeenkyröläiset nimittivät nimellä "Lumppuhermanni" ja "Lumpputilta". Heidän oikea nimensä oli luultavasti Lydman.³³ Kuoharina tunnettiin Loimaalla "Ryssän kuohari Jussi".³⁴ Harvemmin kiertävää ammattilaista kutsuttiin työ-sukunimi -yhdistelmällä: "Uunimestari-Honkinen" vaikutti Saarijärvellä³⁵, "Muurari-Niiranen" teki uuneja Pihlajavedellä³⁶, "Kuokka-Malmi" kuokki uudispeltoja Kuopion seudulla³⁷ ja "Harjukas-Hämäläinen" osti lumppuja, sikavilloja, jousia ja karvoja sekä myi päähuiveja ja muuta rihkamaa Juvalla.³⁸ Nimitys kytkeytyi joskus kiertäjän ammatillisiin välineisiin. "Tuppi-Kustu" kulki Limingassa kuohitsemassa eläimiä. Nimitys juontui miehen pienikokoisuudesta, mutta ennen kaikkea siitä, että kupeella roikkui aina työväline, puukko tupessaan.³⁹ Joukkoa koskeva nimitys oli usein sukupuoleton, "rättiläinen", "rättisaksa", "rätikäs" tai "rätikkä", mutta siihen saatettiin liittää sukupuolta merkitsevä tarkennus, kuten lyhyesti "räsymies" tai "räsyäijä" ("rättiäijä", "rättiukko", "rättimies"), joka voitiin edelleen yksilöidä etunimen mukaan "Räsy-Joosepiksi" (Jooseppi Luukas)⁴⁰, "Räsy-Heikiksi", "Räsy-Villeksi".⁴¹ Useimmiten rättiläisten kerrottiin tulleen Muolaan pitäjältä. Kaikki olivat miehiä.

Toiseksi useimmin nimityksen taustalla oli kotipaikkaan tai -maahan liittynyt määre. "Kiikan maalari" kiersi kahden poikansa kanssa Nakkilassa maalaa-massa huonekaluja, rekiä ja rattaita. On tyyppillistä, ettei kertoja muista koskaan kuulleensa miehen oikeaa sukunimeä.⁴² "Vesiniityn Virtanen" tai "Soro-Virtanen", oikealta nimeltään Erland Virtanen, kulki 1900-luvun alussa mm. Alastarolla kivitöissä.⁴³ Posetiivarit, jotka useimmiten olivat italialaisia, ja joita ainakin Karjalan Kannaksella heitä kutsuttiin "Italian ukoiksi", myivät onnenlehtiä, joita ostajalle ojensi häkkilintu tai opetettu orava.⁴⁴ Alajärvellä kulkivat "Niska-Kusti" Soinin Niskakankaalta, "Keino-Matti" Soinin Keisalan kylästä ja "Sorilan Matti" Lehtimäen Sorilan kylästä. He olivat kulkevia kuokka- ja ajomiehiä.⁴⁵ "Vehkalammen Liisa", noin 70–80 -vuotias Perhosta kotoisin ollut nainen, kiersi Kinnulassa ja muissa lähipitäjissä myymässä neuloja, nappeja, nenäliinoja ja muuta taloudessa tarvittua pientavaraa. Samoilla seuduilla tunnettiin myös "Perhon Matti", joka kulki "säännöllisesti kuin linja-auto" myymässä eltaantunutta hylkeenrasvaa.⁴⁶

Lempi- ja pilkkanimitykset

Mikäli nimitykseen sisältyi henkilön fyysisiin tai psyykkisiin ominaisuuksiin viittaava piirre, kyse oli lempi- tai pilkkanimestä. Pyhärannassa taitavan nikari Matti Sjölundin iso koko antoi hänelle kutsumanimen ”Iso-Matti”.⁴⁷ ”Pitkä-Virtasen”⁴⁸, ”Pitkä-Hermannin”⁴⁹, ”Pitkä-Simon”⁵⁰ ja ”Iso-Limperin”⁵¹ nimen tausta on selvä. Kanneljärvellä kivenavettoja tehnyt Adam Henriksson, ”Suuri-Adam” oli sekä poikkeuksellisen vahva että iso, ”... eikä tarvinnut työsään muiden apua.”⁵² Henkilön ikä ja perhesuhteet vaikuttivat nimityksen muodostumiseen. ”Sanna-mummoksi” kutsuttu kävi Kirvusta Inkerinmaalla perunoiden nostossa. Hän oli myös hieroja ja kortin panija.⁵³ ”Vanha Harkku” oli suuri roteva mies, joka oli tullut muualta Kurikkaan kivimieheksi. Harkku oli aikoinaan paras ja ”... kiilas Käräjävuoressa kiilakiviä, niin kauan kuin kykeni vaikei vanhoilla päivillään enää paljo valamista saanukkaan ...”.⁵⁴ Mukava luonne antoi henkilölle osuvan nimityksen. Taivassalossa kierteli pienten käsirattaiden kanssa turkulainen Amanda-niminen nainen myymässä alusvaatteita, esiliinoja ja huiveja. Hän oli aina tervetullut joka mökkiin ja taloon. Iloisen olemuksensa takia häntä sanottiin ”Hauskaksi-Mandaksi”.⁵⁵ Antti Viitanen, työmies ja seppä Pulkkilan Viitasilta, sai lisänimen ”Silikonen”, koska oli aina valmis kepposiin.⁵⁶

Fyysisiin tai psyykkisiin ominaisuuksiin perustunut nimitys ei aina ollut positiivinen. Aukusti Keisala Soinista oli poikamies, joka työskenteli metsä- ja uittotoissa monena vuotena. Koska hänellä oli punainen tukka, häntä sanottiin ”Punapää-Aukustiksi”.⁵⁷ ”Hussun tussu” tunnettiin Heinävedellä. Hän oli pienikokoinen laukkukauppias, jolla oli pitkä parta.⁵⁸ Mikäli kulkija oli muutoin mieluinen, lempinimi saattoi olla ”Parta-Setä”, kuten Limingassa kulkenut puuastioiden ja korien kauppaaja Lamilan Antti, jolla oli aina aikaa keskustella lasten kanssa.⁵⁹ ”Plättipää äijä” tunnettiin Sauvossa siitä, että hänellä oli päässään paljaita laikkuja.⁶⁰ Naiseliseksi tulkituista ominaisuuksista ja eleistä mies sai helposti pilkkanimen. Tuupovaarassa kierteli ”Mamselli Janne”, joka oli saanut liikanimensä naisellisten liikkeittensä ja eleidensä takia.⁶¹ Helsingin seudulla tunnettiin ”fröken skomakaren”, joka valmisti hienoja naistenkenkiä.⁶² Tämän pilkkanimityksen taustalla lienee ollut kenkäseppien yleinen sukupuolijakauma. Jos henkilö harjoitti halveksittua ammattia tai oli muutoin erikoinen, hän joutui helposti ivan kohteeksi. Kosken

pitäjässä oikeasta nimestä johdettu pilkkanimi ”Kiljaani” liitettiin hevosnylkyriin, joka oli ”lyhyt ja tanakka, kovin mustan kirjava ja likainen”. Kun mies vielä juopoteli ja äänensä oli ”rikkinäinen, kirkuva ja väkinäinen”, hänelle naurettiin ja hänen ääntään matkittiin. ”On musta kuin Kiljaani” sanottiin. Ei auttanut, vaikka mies näyttäisi olleen erittäin ahkera työmies.⁶³ Erikoiset teot loivat merkkinsä. ”Sammakko-Kalleksi” kutsuttiin miestä, joka oli joskus syönyt sammakon. Pilkkanimeä lienee vahvistanut se, että mies oli myös ”lyhyt ja paksu”.⁶⁴

Näkövammasuus ei välttämättä johtanut pilkkanimeen, vaikka sokeus liitetiinkin nimityksen osaksi. Iitin mies ”Sokea-Sakari” kulki kauppaamassa uskonnollisia kirjoja: virsikirjoja, katekismuksia ja muita ja ”... ihmeellisen hyvin kulkiessaan muisti talojen välimatkat ja kepillä tunnustellen tunsu pihamaat”.⁶⁵ ”Sokee-Janne” Urjalassa kerjasi kertojan mukaan niin hyvin, että sai rakennettua oman talon.⁶⁶ Keuruun Koskenpäällä sanottiin, että ”täällä on kolme räätäliä ja kolme silmää”. Kalle Hirvosella oli molemmat silmät tallella. ”Räätäli-Sutkalta” puuttui toinen silmä ja ”Räätäli-Jussi” eli ”Silmä-Jussi” oli menettänyt näkönsä kokonaan. Viime mainittu menestyi vammastaan huolimatta erityisen hyvin. Kertojakin oli käyttänyt useita tämän tekemiä pukuja ja ”Silmä-Jussi” rakennutti työllään ansaitsemilla rahoilla oman talon. ”Sutka” oli maininnutkin, että ”... on turhaa leveyttä että ihmisellä on kaksi silmää”.⁶⁷ Kolmen räätälin ja kolmen silmän” kertomus on tyyppilinen esimerkki nimityksiin liitetystä tai niiden kertomisen yhteydessä esiintyneestä huumorista.

Nimityksen taustalla saattoi olla erikoinen tapahtuma tai poikkeava elämänkohtalo. Iisalmessa kierteli vuosina 1910–1920 tinaaja eli tinuri, joka oli tullut jostain kaukaa. Hänen nimeään ei tiedetty. ”Hän oli sanonut itseään vain olevansa ”Turkin sodan tähteitä”. Oli puhunut outoa murretta. Ei muisteta sanoja. Mies oli ollut vanha ja vähäsanainen, paksu ja lyhyt talleroinen. Oli kulkenut talosta taloon ja tinaillut kahvipannuja ja muita juotettavia astioita.”⁶⁸ Kiikaisissa kulkenutta, lähes 80-vuotiasta hierojaa sanottiin ”Turkumummoksi”. Hän oli asunut Turussa ja ollut naimisissa upseerin kanssa, mutta jäänyt leskeksi ja kulki nyt ”ympäri maailmaa” hieromassa ja povaamassa. Vanhemmat ihmiset tarjosivat hänelle töitä, vaikka ikänsä puolesta ”Turkumummo” ei oikein enää työhön kyennyt. Kahdesta markasta hän povasi mielellään ja ”... aina ennusti hyviä naimiskauppoja ja rahhaa.”⁶⁹

Nimittelyjen kohteet eivät suhtautuneet suopeasti heille keksittyihin pilkkanimityksiin. ”Tyrvännössä kävi Jessus-muurari Pohjanmaalta. Oli lukenut papiksi, mutta seonnut. Saarnasi juovuksissa: Minä olen se kaikkien muurarien muurari, Jessus-muurari.”⁷⁰ Samalla tavalla herrasta kulkijaksi oli sortunut ”Maaherra”. Hän oli saanut potkut maaherran sihteerin tehtävistä ja elätti itsensä kulkukaupalla Janakkalan seudulla. Pilkkanimi ei ollut henkilölle itselleen lainkaan mieluinen vaan ”kovasti suuttui jos joutui sen kuulemaan”.⁷¹ Yhtä vähän piti kutsumanimestään ”Isäntä-Kalle” Turun seudulla. Hän oli menettänyt talonsa ja joutunut hevosnylkyriksi.⁷² Viina oli monesti pilkkanimen taustalla. ”Nikki Humala” liikkui tinurina Kerimäellä 1900-luvun vaihteessa. Hän toimi myös suoneniskijänä. Lapset pelkäsivät häntä, koska mies oli ”aina pielessä humalassa”.⁷³ Iitissä kulki Jyrin Jaakko, oikealta nimeltään Jakob Ström, ”jonka hän hyvin kärkkäästi huomautti ja oli kovasti vihainen Jyrin nimestä”. Kun eräs emäntä näki Jaakon tulevan pihamaalle, hän varoitti lapsia: ”Ei saa sanoa Jyrin Jaakko pitää sanoa Jaakko Herra”. Kun Jaakko tuli sisälle niin yksi poika meni hänen eteensä ja sanoi: ”Ei saa sanoa Jyrin Jaakko, pitää sanoa Jaakko Hera”. Tästä Jaakkokin häkeltyi eikä osannut siihen paremmin sanoa.⁷⁴ Hevosnylkyri Hausjärven tienoilla kutsui itseään ”Neljän pitäjän mestariksi”, mutta kansa tunsii hänet arkisemmin nimellä ”Herras Nylkkyri Jooseppi”.⁷⁵ Samalla tavoin Maskun seuduilla asunut nylkyri halusi kutsuttavan itseään ”Maskun mestariksi”, mutta sai tyytyä nimeen ”Jymi”.⁷⁶

Pilkkanimityksiin sisältyi usein monia eri elementtejä. ”Säkylän pikku klovari”⁷⁷ muistetaan Mynämäen seudulla. Hän oli hevosen teurastaja. Nimitykseen sisältyvät kotipaikkaan, fyysiseen kokoon sekä ammattiin liittyvät elementit. Hevosenteurastajaa saatettiin sanoa myös lyhyesti ”Jymiksi”.⁷⁸ Mies kyllä itse halusi käytettävän nimitystä ”Maskun Mestari”.⁷⁹ Hartolassa tunnettiin vuoden 1895 paikkeilla rakennuttaja, josta käytettiin nimeä Herjän Mainio Kustaa. Hän rakennutti Hartolassa ja lähipitäjissä mm. kivenavetoita.⁸⁰ ”Jätkätohtori” tunnettiin Iisalmella noin vuosina 1904–1920. Hän oli ollut ”viksun näköinen mies, isokokoinen, keski-ikäinen”, joka oli esittänyt itsensä Niiraseksi. Kotipaikkaa ei tiedetty. Jätkätohtorina hänet oli tunnettu laajoilla aloilla. Hän oli antanut sairaille ihmisille lääkereseptejä, joilla oli saanut apteekista lääkettä – missä oli ”... tavannut sairaan, kirjoittanut resetin ja aina sillä rohdolla oli parantunut.”⁸¹

Pilkkanimityksiä on yleisesti käytetty köyhien, heikkojen ja erilaisiksi koettujen henkilöiden leimaamiseksi ja eristämiseksi.⁸² Puolustuskyvyttömät, vähäväkiset ihmiset joutuivat helposti pilkan ja pilkkanimitysten kohteiksi, varsinkin jos he olivat syntyisin muualta tai tulivat vieraasta yhteisöstä. Näin kävi esimerkiksi Kalajoelle 1800-luvun lopulla paimeneksi tulleelle "Jupu-Jaakolle". Kyläläiset kiusasivat häntä kuten myös hänen avopuolisoaan Kaijaa, jota kutsuttiin "Reppanokka-Kaijaksi", "Jupun-Kaijaksi" tai vain yksinkertaisesti "Leipäsuiseksi".⁸³ Pilkkanimitykset kohdentuivat myös ulkopuolelta tulleisiin "herroihin", joiden uusia oppeja ei hyväksytty. Kun Kalajoelle tuli uusi kansakoulunopettaja, joka pyrki muuttamaan vanhoja kirjoitustapoja, kuten poistamaan leveän veen, palkkana oli pilkkanimi "Wuun hylygijä Aapo" tai "Wuu-Aapo".⁸⁴ Herrojakin pilkattiin, jos he olivat toimineet kansan mielestä väärin tai tyhmästi.⁸⁵

Etninen tausta liitettiin nimityksen osaksi. Venäjältä tulleita kuohitsijoita kutsuttiin ryhmänä "ryssäkuohareiksi", "kuohar(i)ryssiksi", "kono(h)valoiksi", "venähsalvureiksi" tai "salvu(ri)ryssiksi". Laukkuryssä nimitys kohdentui kaikkiin kulkukauppaa harjoittaneisiin, itäsuunnasta tulleisiin miehiin. Kansallisuus liitettiin nimeen myös tataareilla ("tattarit", "Tattari-Petri"⁸⁶), ja italialaisilla ("Italian ukot", "Italian-Jussi" eli Giovanni Albertini⁸⁷). Sen sijaan juutalaisia kangaskauppiaita kutsuttiin "virallisella" nimityksellään. Romanit esiintyivät aineistossa vain harvoin omilla nimillään. Heistä käytettiin yleisnimitystä "mustalaiset", joskus puhuttiin "Rajamäen rykmentistä"⁸⁸ tai "mustilaisista"⁸⁹. Nimettyjä romaneja olivat mm. oriiden kuohitsijat "Mustalais-Oskari" Mikkelin seuduilla⁹⁰ ja Kalle Florin ("Kalle Lorin") Tuusniemellä. Kallesta kertoo muistiin merkitty loru: "Kalle Lorriin, salavo orriin, tek hyvän työn".⁹¹

Etniseen taustaan liittyvä nimitys saattoi olla yllättävä: "Suhna Sipretti" oli ammattipaimenena Koivistolla 1800-luvun lopussa.⁹² Myös kansallinen "heimotausta" esiintyy kertomuksissa: "Pohjalais-lisko" oli rakennusmestarina Joutsassa.⁹³ "Savolaistollot" eivät Pohjanmaan niittyaukeilla osanneet käyttää maakunnan viikatetta oikein.⁹⁴ Kuitenkin etnisyys esiintyy aineistossa yleensä yllättävänsä neutraalissa valossa. Ainakin nimittelyn osalta kyselyn virallinen luonne on voinut ehkäistä negatiivisten nimitysten käyttämistä. Etnisyys vaikutti olleen enemmänkin taustalla ollut todettu määre, jolla yksilön erilaiseen olemukseen ja kieleen liitettiin yleispätevä selitys.

Lempinimitykset	N
– ammatti	153
– koti– tai syntymäpaikka	86
– fyysiset ominaisuudet	35
– henkilön ikä	12
– erityinen tapahtuma	11
– etninen tausta	5
– psyykinen ominaisuus	2
– kiertäminen	1
– tuntematon tekijä	29
– yhteensä	334
Pilkanimitykset	
– ammatti	51
– psyykkiset ominaisuudet	26
– fyysiset ominaisuudet	18
– etninen tausta	12
– avioton syntyperä	5
– kiertäminen	3
– työn huono laatu	1
– tuntematon tekijä	11
– yhteensä	127
Kaikkiaan	461

Taulukko 3. Nimitysten taustatekijät.

Nimitysten taustalla ilmeni usein muuan seikka. Kiertävät työntekijät tahtoivat monasti syystä tai toisesta salata taustansa: ”Kupparina muistetaan Nappi-Annan kulkeneen ainakin yhden sukupolven ajan, ellei enenpäänkin, sillä hän oli hyvin salaperäinen kaikkeen siihen mikä kohdistui hänen henkilöönsä. Kukaan ei tiennyt hänen nimestäänkään enenpää kuin yllä ja syntymä- ja kotipaikka olivat yhtä tuntemattomia, samoin ikäkin. ... hän hiero ja kup-pasi, mutta myös povasi, hän ennusti korteilla, joka tapahtui kahden kesken ja salassa. Hän nuuskasi usein.” Ihmiset muistavat hänet siten vain lempinimen ”Nappi-Annan” perusteella.⁹⁵ Taustansa salasi myös ”Suon Heikki” Kurkijoella. Ei tiedetty, mistä hän oli kotoisin. Ei tiedetty edes sukunimeä.⁹⁶ Iisalmella 1900-luvun alussa kierrelleet kolme tukanostajanaista jättivät myös kertomatta sekä nimensä että kotipaikkansa.⁹⁷ Oman henkilöhistorian salaamisen taustalla lie-nnee ollut useita eri syitä. Se oli keino suojautua viranomaisten kontrollipyrkimyksiä vastaan. Vaikenemisen syynä saattoi olla myös pyrkimys suojella omaisia; sisältyihän kiertämiseen myös hävettäviä piirteitä. Salailu oli toisaalta risti-riidassa luottamuksen ja sosiaalisten verkostojen rakentamisen kanssa. Taus-

tojen kysely ja selvittäminen oli yleensä ensimmäisen vaihe, kun kulkija tuli taloon.⁹⁸

Nimitykset ja maine

Kyselyjen kertojien henkilökohtaisten kohtaamisten, kerättyjen tai omaksuttujen tietojen ja pitkäaikaisten kokemusten perusteella tulijoihin liitettiin käsityksiä, jotka yhdessä muodostivat henkilöön tai ryhmään liitetyn maineen. Maineseen saattoi liittyä sekä negatiivisia että positiivisia lausumia, jolloin voidaan puhua arvostuksesta ja stigmasta. Metodisesti muistitietoaineistoa on käsitelty niin, että kerrontatavoista ja -kielestä on etsitty maineseen liittyviä ilmauksia ja liitetty ne kerronnan kohteena olleisiin henkilöihin, kohtaamistilanteisiin tai yleensä näihin liittyneisiin käsityksiin. Koska muistitiedon keruun yhteydessä vastaajilta ei erikseen pyydetty arvostelulauselmia kerrontansa kohteista, kategoriaturkinnat perustuvat useimmiten kerrontatapojen erotteluun ja laajempaan sosiolingvistiseen päättelyyn. Laajasti ymmärrettynä kyse on maineargumentaatiosta, joka sisältää ristiriitaisiakin kerrontatapoja.⁹⁹ Mainekategoriat rakentuivat yleensä henkilön fyysiseen tai psyykkiseen olemukseen, ammattitaitoon ja kommunikointitapaan liittyneistä osista. Maineen perustana olikin usein kuuluminen ammatilliseen tai etniseen erityisryhmään, joka leimasi yksilön ryhmänsä edustajaksi.

Mainekategoriat liitettiin monasti kulkijasta yleisesti käytettyyn nimitykseen. Toiset saivat pilkkanimen, toiset lempinimen. Toisia kutsuttiin koko nimellä, toisia vain suku- tai etunimellä. Nimeämistapa heijasteli henkilön mainetta laajemminkin, loi kohtaamisen ehtoja, mutta ei aukottomasti. Nimeämistavat ja mainekategoriat eivät täysin vastaa toisiaan. Samaan henkilöön liitetyt mainemäärittelyt saattoivat olla samalla kertaa sekä positiivisia että negatiivisia ja toisaalta pilkkanimeä kantanut henkilö saattoi olla hyvinkin suosittu ja toisaalta lempinimi ei automaattisesti merkinnyt henkilön hyväksyntää. Seuraavassa taulukossa on verrattu mainekategorioita henkilöstä käytettyihin nimityksiin:

		Nimeystapa (suluissa N)						Yht.
		Koko nimi	Lempi- nimi	Etunimi	Sukunimi	Pilkka- nimi	Muunneltu nimi	
Maine- lausu- mat	Positiivisia	66,4 % (243)	62,1 % (149)	55,1 % (27)	51,1 % (71)	26,2 % (27)	44,8 % (13)	57,2 % (530)
	Ristiriitaisia	12,3 % (45)	9,6 % (23)	24,5 % (12)	7,2 % (10)	9,7 % (10)	10,3 % (3)	11,1 % (103)
	Negatiivisia	21,3 % (78)	28,3 % (68)	20,4 % (10)	41,7 % (58)	64,1 % (66)	44,8 % (13)	31,6 % (292)
	Yht.	100 % (366)	100 % (240)	100 % (49)	100 % (139)	100 % (103)	100 % (29)	100 % (926)

Taulukko 4. Nimeystapojen ja mainelausumien yhteys.

Mainelausumat ja nimitystavat vastaavat kohtuullisen hyvin toisiaan. Myös kokonimen ja lempinimen käyttäminen liittyy positiiviseen arvostukseen. Jo aiemmin mainittu "Suon-Heikki" oli erittäin taitava työssään, huolimatta alkeellisista työvälineistään.¹⁰⁰ Johanneksen pitäjässä Salomon Nikkinen, "Kivi-Salkku" oli hyvä työmies myöskin, joskin joskus "hairautui viinasten houkutuksiin ja silloin tietysti työt olivat sivu-asioita". Kertojan mukaan kaikki seudun keski-ikäiset ja sitä vanhemmat muistivat hänen kuuluisan huudahduksensa "Voik hullua".¹⁰¹ "Savon Eerikka" kulki Jämsässä hierojana ja kupparina. Häntä pidettiin taloissa kuin "piispaa pappilassa", koska kertoi aina toisen talon terveiset ja kuulumiset, "mutta ei koskaan pahassa mielessä".¹⁰²

Pilkkanimi ja huono maine, stigma liittyivät vastaavasti toisiinsa. Mynämäen ja Laitilan rajakylissä kulki eräs "Jymiksi" nimitetty mies, joka nylki hevosia ja kutsuttiin paikkakunnan murteella "Klovariksi". "Häntä pidettiin melkein "saastaisena" sen tähden kun hän teurasti hevosen, joka oli silloin samaa, kuin olisi nylkenyt jonkun perheen jäsenistä, niin suuresti silloin kunnioitettiin hevosta. Tällainen klovari asetettiin syömäänkin jonnekin ovi-loukkoon rahille ja vieläpä naisväki pyyhki oven rivatkin, klovarin lähdettyä talosta".¹⁰³ Karviassa kulki muualta päin ollut varvari. Kuljetti mukanaan sorviaan omalla hevoselänsä. Sanottiin "Hukkanappulaksi". Sorvasi pääasiassa rukin rullia ja muitakin rukin osia. "Hukkanappula' ... oli tunnettu siitä, että hän ei maksanut omaa eikä hevosenkaan ruokaa talossa oltuaan. Ei edes kiittänytkään".¹⁰⁴ "Röksi Kinnunen" oli "...yks ukko laukkukauppijaana liksenvaarassa. Muistan aivan selvään tään ukon. Seihtemissä kymmenissä oleva, huono hampainen, mällii pureva pikkuinen tura".¹⁰⁵

Pääsääntöisesti henkilöön liitetty mainekategoria vastasi nimitystapaa ja hänen saamaansa kohtelua ja asemaa omassa ja vieraassa yhteisössä. Huonot ominaisuudet leimasivat ja leima vakiintui pilkkanimeksi. Lempinimi vastaa-
vasti vahvasti hyväksi koettuja piirteitä. Aina näin ei kuitenkaan käynyt. Noin joka neljäs tapaus poikkesi kaavasta. Pilkkanimi ei vastannutkaan odotettua huonoa käsitystä eivätkä hyvät ominaisuudet suoneet lempinimeä. Kyse ei voinut olla kohteen paikallisesta tuntemattomuudesta, koska jakauma säilyy suunnilleen samana, vaikka riippuvuutta tarkastellaan erikseen oman yhteisön jäsenten ja muualta tulleiden ryhmissä. Myöskään maan eri osien välillä ei tässä suhteessa ole eroa. Erilainen käytäntö vallitsi jossain määrin sen mukaan, oliko kulkija kauppaamassa omaa tötaitoaan vai tavaroitaan. Kulkukauppiaan tavaroiden laatuun ei vaikuttanut hänen luonteensa tai vaatetuksensa. Sen sijaan vaikkapa muurari ansaitsi kelvottoman työnsä ansiosta herkästi pilkkanimen ja vastaavasti taitava salvuri nimettiin kauniisti. Nimityksellä oli selvästi funktionaalinen merkityksensä. Nimi kulki edellä ja avasi tai sulki ovia. Ristiriitaa voi selittää osaltaan myös aineiston luonne. Kertajat eivät aina olleet henkilökoh-
taisesti tunteneet kulkijoita, vaan kuulleet tarinoita muilta. Siksi kokonaiskuva on voinut jäädä puutteelliseksi.

Totaalisen huono maine olisi helposti estänyt toimeentulon kokonaan. Siksi erityisen kielteisenkin maineen saattoi kompensoida toisilla ominaisuuksilla, jotka olivat yhteisön kannalta funktionaalisia. Aineistossa on lukuisia esimerkkejä siitä, että alhaiseksi rankattu positio ei vaikuttanut majoitukseen ja ruokkimiseen ja kulkijan toimeentuloa ei huonokaan maine estänyt. Kiinnostavia ovat tapaukset, joissa mainekategoria poikkeaa kokonaan käytetystä nimityksestä. Haukkumanimellä "Savirasa" tunnettu mies 1900-luvun alun Kurkijoella teki töitä savenmättäjänä. Hän oli ahkera työläinen ja "henkisesti hyvin kehittynyt mies", kirjoitteli mm. sanomalehtiin.¹⁰⁶ Kaustisilla kulki 1910-luvulla Matti Näätinki eli "Retu-Matti":

"Hänellä oli perhe mukanaan. Nelipyöräisiä lasten vankkureita veti hänen vaimonsa ja Matti työnsä sauvalla perästä. Kuten 'Rajamäen rykmentti' konsanaan he vaelteli. Matti oli erinom[mainen] puukkoseppä ja puukkoja hän kaupitteli vaikka usein tuli eteen ruuan kerjääminen perheen elatukseksi. Osasi puhua hyvin ilkeästi ja soittaa viulua. Viulua soitti hän siten että jousi oli vasemm[assa] kädessä."¹⁰⁷

Heinjoella oli omasta pitäjästä kulkukauppiaat "Kontti Paavo" ja "Nappi Matti":

"Mutta kun heidän puhetapansa oli tökeröä ja käytös tylyä, ei talojen naisväki juurikaan asioinut heidän kanssaan. Toista oli, kun harjaukko tuli, puhe luisti ja kauppa kävi. Harjaukot eivät taloissa juopotelleet, se on pantava merkille, eikä kaupparamat-kallakaan, vaikka ryssät yleensä ovat persoja viinalle. Muualla Karjalassa kulki myös kunnotonta kelmää."¹⁰⁸

Taitava kulkija pystyi kompensoimaan heikkoutensa muilla avuilla. Jos ei muu auttanut, hyvät tarinat tekivät aina kauppansa.

Sosiaalisen pääoman rakentaminen, kerääminen ja säilyttäminen oli monimutkainen prosessi, jossa kulkija joutui suunnistamaan ja taiteilemaan omien ominaisuuksiensa ja kykyjensä sekä kunkin yhteisön erilaisten käsitysten ja normistojen viidakossa. Agraariyhteisöjen tapa kohdata ulkopuolelta tulleita kulkijoita ei ollut jäsentynyt tiukkojen sääntöjen mukaiseksi, vaan tulijalla oli paljon "neuvotteluvaraa", vaikka maine olisi ollutkin ennestään heikko. Kohtaamisen tilanne oli pääosin avoin ja vahvasti siihen ovat vaikuttaneet myös vastaanottajan omat tarpeet ja intressit, kokemukset ja odotukset. Sosiaalinen pääoma ei ollut vakaa resurssi, vaan se saattoi vaihdella yhteisöstä tai talosta toiseen. Siksi kulkijat saattoivat valikoida kulkualueitaan ja valita ne talot ja kylät, joissa arvostusta riitti. Liiketoiminnan tai työmarkkinoiden kannalta sosiaalista pääomaa tuli olla ainakin niin paljon, että se riitti toimeentuloon. Kun ja jos kulkija joutui pulaan, ikääntyä, sairastua tai onnettomuus kohtasi, sosiaalista pääomaa tuli olla niin paljon, että yhteisö antoi vieraalleen suojaa. Silloin kyse oli myös yhteisön sosiaalisen pääoman määrästä ja luonteesta.

Sosiaaliset verkostot ja selviytyminen

"Yleensä suhtauduttiin epäluuloisesti muualta tuleviin. Poikkeuksen tekivät vain sellaiset kaupustelijat ym. jotka kävi niin usein (esim. kaupustelivat voi käydä 3-4 kertaa vuodessa) että olivat tulleet tutuksi. Jos paikkakunnalle muutti vieraspaikkakuntalainen, hän oli 'muukalainen' [ja ei] ei ainakaan kiirehdytty hänen tapojaan omaksumaan. Hän sai olla kauan paikkakunnalla ennen kun hänet hyväksyttiin kylä yhteisön jäseneksi."¹⁰⁹

Luottamus ja maine syntyivät jokapäiväisen kanssakäymisen tuloksena, mutta menestyksellinen selviytyminen edellytti yleensä pysyvien sosiaalisten ver-

kosten rakentamista. Riittävän tiheiden sosiaalisten verkostojen ja lukuisten asiakassuhteiden olemassaolo oli tärkeää kaikkiin kiertäjryhmiin kuuluneiden henkilöiden toimeentulon ja selviytymisen kannalta. Useimpien kulkijoiden toimeentulon näkökulmasta näiden suhteiden piti olla jatkuvia, elinikäisiä ja jopa ylisukupolvisia. Kulkukauppiaan ammatti siirtyi isältä pojalta ja poika kulki isänsä mukana oppimassa ammattinsa taidot ja tuli samalla paikkakunnalla tutuksi. Tehokas toiminta edellytti myös kauppiaiden välistä yhteistyötä. Reviirit oli jaettava. On mahdollista, että kauppatavaroiden valmistajat tai välittäjät toimivat tässä suhteessa järjestelijöinä. Säännöllisyys ja jatkuvuus olivat muutoinkin toiminnan edellytyksenä. Varsinkin vienankarjalaiset laukkurusat kulkivat myyntiretkillään tarkasti jaetuilla alueilla, asuivat samoissa taloissa, vierailivat taloissa melkein pä samoina vuodenpäivinä, harjoittivat ammattiaan pojasta vanhukseksi ja jättivät ammattinsa perintönä seuraavalle sukupolvelle.¹¹⁰ Samankaltaisia tietoja on ainakin sepistä¹¹¹, suutareista¹¹², kuohareista¹¹³, räätäleistä¹¹⁴ ja karvareista.¹¹⁵ Verkostojen tiheys merkitsi sitä, että käytävä oli lähes kaikissa taloissa, vähintään kerran tai kaksi vuodessa:

"Kylässä kierteli reppuryysiä. Kaksi heistä oli venäläissyntyisiä nimeltä Santeri toinen Aleks. He myivät enimmäkseen kangasta ja valmiita miesten sekä naisten vaatteita. Santerilla oli myös jonkin verran rihkamaa. He saapuivat kylään 4-5 kertaa vuodessa ja olivat aina samoissa taloissa yötä, heitä suosittiin kylässä hyvinä kaupantekijöinä ja paljon heiltä ostettiin mutta eräissä taloissa heitä vieroksuivat etenkin naiset, kun heistä kierteli monenlaisia juttuja."¹¹⁶

Säännölliset käynnit olivat tärkeitä myös informaation kannalta. Taloista saatiin tietoa mahdollisista työtehtävistä, mm. leikattavista orihevosista tai muurattavista uuneista. Systemaattiset kontaktit merkitsivät myös sitä, että näihin taloihin saatettiin jättää kiertäjille tarkoitettua tietoa. Suhteiden lukuisan määrän vaatimus merkitsi sitä, että harvaan asutussa maassa reviiirin tuli olla tarpeeksi suuria ja ennalta sovittuja. Varsinkin kulkukauppiaille pitkät välimatkat oli suuri haaste. Oli kuljetettava melkoinen määrä myyntitavaraa mukana, hoidettava majoitus ja elanto. Usein hevonen oli välttämättömyys. Kauppasuhteiden pitkäaikaisuus on nähtävissä myös siinä, että tavaraa myytiin osin velaksi. Se on osoitus suhteiden vakauudesta. Jotta nämä verkostot olisivat toimineet, kulkijoiden oli ylläpidettävä hyvää mainettaan. Jos ei aina oltukaan itse työssä niin taitavia tai myyntitavarat kelpoja, niin puutteita saattoi aina kompensoida

hyvillä tarinoilla, vilkkaalla viestinnällä ja kiinnostavilla uutisilla, taitojen monipuolisuudella sekä oheistavaroilla. Luottamus, maine ja sosiaaliset verkostot kytkeytyivät yhteen.

Epäsäännöllinen kiertäminen liittyi työtehtäviin. Suuria rakennusurakoita, navettoja, taloja tai siltoja urakoineet ammattilaiset tai metsätöihin ja uittoihin menijät eivät voineet kiertää säännöllisiä reittejä. Silti heidänkin oli ylläpidettävä sosiaalisia verkostoja informaation takia, jotta tieto työkohteista tavoittaisi heidät:

"Metsähakuissa on jatkuvasti ollut sellaisiakin ammatti miehiä, jotka ovat vuosikymmeniä kierrelleet lähimailla, hakkuutyömaalta toiselle. Sanovat: 'Minä olen semmonen kolome kirko kävijä'. Uitosta sanoi vanha uittomies, kun lähti uittoo: 'Täytyy mennä sinne jätkien inventarioo'. Suurin piirtein kaikki entiset oli paikalla aina."¹¹⁷

Heikot sosiaaliset verkostot olivat myös huono-osaisuuden merkki. Rihkamakauppiaat ja kerjääjät kulkivat enemmän satunnaisesti paikkakunnalta toiselle, talosta taloon ilman, että kiertäminen vaikuttaisi mitenkään säännönmukaiselta. Heidän vastaanottonsa ei myöskään ollut yhtä hyvää. Myös muiden ammattiryhmien joukossa oli työntekijöitä, joiden sosiaaliset verkostot olivat heikot joko maineen tai alueen yleisten olosuhteiden takia. Vaikka olisi ollut hyväkin ammattimies, aina ei töitä riittänyt, kuten vuonna 1896 Lapinlahdella syntynyt mies kirjoitti yli kuusikymmentä vuotta myöhemmin:

"Vaikka isäni oli uuttera, pystyvä ja suosittu rakennus kirvesmies, oli toimeen tulo 8 lapsen perheessä tiukkaa. Jos paremmin palkattua rakennustyötä olisi jatkuvasti riittänyt, olis toimeentulo ollut varmempaa. Mutta kun rak.työtä oli satunnaisesti, ja sitä piti kaukaakin, toisista pit. hakea, oli välillä turvauduttava heikosti palkattuun sekatyöhön. Rak.töistä oli kova kilpailu, vain ammattitaitoisimmat ja halvimman tarjouksen tehneet, saivat urakat."¹¹⁸

Olisi ollut odotettua, että tiheät sosiaaliset verkostot liittyisivät hyvään maineeseen ja päinvastoin. Valitettavasti kertojat korostivat yleensä vain verkostojen vahvuutta, kiinteyttä ja pysyvyyttä. Heikoista sidoksiksista mainittiin erikseen vain harvoin. Näin ollen seuraavan vertailun pätevyys ei ole kovin suuri:

Mainelausumat	Verkostolaatu % (Suluissa N)		
	Vahva	Heikko	Yhteensä
Positiivisia	68 (132)	45 (9)	66 (141)
Ristiriitaisia	12 (23)	10 (2)	12 (25)
Negatiivisia	20 (40)	45 (9)	22 (49)
Yhteensä	100 (195)	100 (20)	100 (215)

Taulukko 5. Verkostolaadun ja mainelausumien välinen yhteys.

Varsinkin kulkukauppiaat ja ammattityöläiset olivat lähes aina rakentaneet kiinteät ja pysyvät sosiaaliset verkostot. Paikkakunnalta toiselle kiertäneet työmiehet ja rihkamakauppiaat pyrkivät näitä useammin selviytymään satunnaisempien sosiaalisten siteiden avulla. He olivat silloin usein uusia paikkakunnalla, ja saattoivat siksi joutua myös helpommin leimaavien nimeämiskäytäntöjen ja heikompien mainelausuntojen kohteiksi.

Tiheät sosiaaliset verkostot, hyvä maine ja ammattitaito eivät nekään aina riittäneet. Tarvittiin myös tavaroiden tai työvoiman kysyntää. Myös tältä kannalta on ymmärrettävissä se, että vaikka kaikkien kiertäjien maine ei työtaidon eikä fyysisten tai psyykkisten ominaisuuksien suhteen ollut täydellinen, agrariyhteisössä saattoi selvitä, jos kysyntää riitti. Näin on tulkittavissa hevosennylkijöiden asema. Tähän ammattiin ryhtyneet henkilöt jäivät kyselyyn vastaajille vieraiksi, mutta ammattia ja ammattiryhmää koskevia muistikuvia on silti runsaasti. Nylkyrin, "klovarin", työtä pidettiin erityisen iljettävänä ja se ymmärrettiin työksi, johon ryhdyttiin vain äärimmäisenä selviytymiskeinona.

Lähes aina tämän ammatin harjoittajat on kuvattu iäkkäiksi, likaisiksi, omi-tuisiksi ja eristäytyneiksi. Nylkyrin saastaisuuden pelättiin tarttuvan ja heidät majoitettiin erilleen, ruokailuvälineet ja jopa kuljetukseen käytetyt välineet pestiin huolellisesti tai jopa tuhottiin. Itse asiassa ammattiryhmään kuuluneita henkilöitä ei liene ollut paljoakaan, koska samat henkilöt, "Säskylän pikku klovari", "Jymi", "Sauvo R." tai "Ränki-Ville" tunnettiin monilla eri paikkakunnilla. Klovarillekin riitti työtä, koska jonkun oli joka tapauksessa ikääntynyt tai sairas-tunut hevonen surmattava, nyljettävä ja otettava sen nahka talteen.

Sosiaalisista verkostoista ja luottamusta heijastaneesta maineesta rakentui yksittäisten maaseudun kulkijoiden sosiaalinen pääoma. Molempia pyrittiin tietoisesti rakentamaan ja ylläpitämään. Maine konstruoitui useista eri elemen-teistä ja maineen huonoja puolia pystyi tarvittaessa kompensoimaan toisilla

avuilla. Taloudellisen selviytymisen näkökulmasta pelkkä sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan riittänyt. Tarvittiin sekä tavaroihin että työhön liittynyttä kysyntää. Sitä oli agraarisessa yhteisössä riittävästi, jos tarvittaessa kulkureittiä tarpeeksi laajensi. Siksi monet vaelsivat satojakin kilometrejä, jalkaisin tai hevosella. Tilanne alkoi muuttua 1900-luvun puolivälissä, maatalous- ja metsätyön alkaessa koneellistua, kauppojen lisääntytyä ja tehdastekoisten tuotteiden vallatessa markkinat. Kulkijat olivat tiensä päässä.

Kulkijoihin liitetyt nimityskäytännöt kertovat myös yhteisöjen omasta sosiaalisesta pääomasta. Erityiset omiin tai vieraisiin ammattiryhmiin kytkeytyneet yleiset käsitykset heijastivat jaettuja normeja ja käsityksiä, joiden avulla yhteisyyttä pyrittiin vahvistamaan. On merkille pantavaa, että pelkkä vieraus tai ulkopuolisuus sinänsä ei merkinnyt leimaamista tai automaattista torjuntaa. Kulkijan tausta noteerattiin, mutta silti kyse oli enemmänkin yksilöllisestä arvioinnista ja ”testaamisesta”. Agraarinen maalaisyhteisö ei ollut niin suljettu, ettei vieraudellekin olisi ollut sijaa. Venäläiset salvurit olivat outoja, mutta heitä tarvittiin. Tukkilaiset olivat pelottavia, mutta he toivat paikkakunnalle rahaa ja elämää. Italialainen posetiivari oli outo ilmestys, mutta toivat he sittenkin arkipäivän raadantaan vaihtelua.

Kiinnostavimpia jakoja olivat yhteisön sisällä tehdyt erottelut. Hevosnylkyri, joka eli yhteisön sisällä, edusti torjuttavaa sen äärimuodossaan. Kertojat eivät yleensä kykene määrittelemään sitä, miksi hevosteurastajan työ oli niin saatista. Se kuului niihin lukuisiin ammatteihin, joita eurooppalaisissa yhteiskunnissa on historiallisesti pidetty halveksittavina ja jopa torjuttavina. Anton Blokin mukaan muita vastaavia ovat muun muassa teloittajat, nylkijät, prostituoidut, kerjääjät, lämmittäjät, jätteiden kuljettajat, myllärit, sepät, tanssijat ja näyttelijät. Näiden ryhmien edustajia on halveksittu ja heidät on pidetty arkipäivän sosiaalisen elämän ulkopuolella. Hevosteurastajan stigmatisointi on johtunut kahdesta erityisestä syystä. Toisaalta nylkyri on kosketuksissa ruumiilliseen likaan, orgaaniseen materiaaliin, joihin on luettavissa ruumiit ja ruumiin eritteet, ja joita on useimmissa yhteisöissä pidetty saastaisina ja saastuttavina. Toisaalta hevosteurastajan työ on ollut tabu, jonka avulla on vahvistettu ja merkitty yhteiskunnan fundamentaalisia peruskäsityksiä. Koska hevosella on käsitetty olevan ihmisen kaltaisia ominaisuuksia ja koska se on ollut niin lähellä ihmi-

sen arkipäiväistä elämää, ollut osa perhettä, hevosteurastajaan liitetty stigma korostaa ihmisen ja eläimen välistä eroa ja tabun rikkojaa on rangaistu sosiaalisella eristämisellä.¹¹⁹

Yhteenveto

Nimi merkitsee kantajansa. Virallisten ja epävirallisten nimitysten käyttöön liittyy monia eri funktioita, joista ensimmäinen ja tärkein on henkilöiden erottaminen toisistaan. Samoin kuin viralliset nimet, jotka antavat tietoja henkilön ominaisuuksista, myös erilaisiin epävirallisiin nimityksiin sisältyy tietoja henkilön taustasta ja ominaisuuksista. Nimityksessä kiteytyy henkilön elämänhistoria ja olemus.

Nimi ja nimeys kertovat myös nimittäjästä ja nimeäjästä itsestään. Ne heijastavat perheen, suvun ja yhteisön tapoja ja normeja, joilla oman lähipiirin henkilöitä merkataan ja joilla ulkopuolisia halutaan pitää sisäpiirin ulkopuolella. Nimitystavat kertovat siitä sosiaalisesta pääomasta, luottamuksesta, maineesta ja sosiaalisten yhteyksien laadusta, joka nimetyllä on yhteisön piirissä. Ne kertovat myös yhteisöstä itsestään: mitä arvostettiin ja mikä koettiin pahaksi. Nimeämiskäytännöt heijastavat siksi myös sitä sosiaalista pääomaa, joka yhteisön sisällä vallitsee. Fyysinen voima, rehtiys, ammattitaito, siisteys, raittius ja siivous olivat ominaisuuksia, joita miehissä arvostettiin. Siksi hyvä ojankaivaja oli aikansa sankari. Vastaavasti fyysinen ja psyykinen heikkous olivat vastustettuja piirteitä. Eräät stigmatisoituneet ammatit, esimerkiksi hevosenteurastus, johtivat myös poissulkemiseen ja pilkkaan. Samoin kohdeltiin aiemmin piiskuria ja pyöveliä. Pieneläinten salvojat tekivät halpa-arvoista mutta siedettyä ja hyväksyttyä työtä, siksi heitä suvaittiin paremmin.

Nimitysanalyysiä voidaan käyttää tutkittaessa suomalaisen 1900-luvun vaihteen agraariyhteisön tapoja kohdata ja käsitellä vierautta ja suhteuttaa sitä omiin käytäntöihinsä. Ulkopuolelta tulleet henkilöt ja yhteisön sisällä, sen reuna-alueilla olleet henkilöt oli tapana nimetä. Nimeämiseen liittyi vallankäyttöä, koska nimitys ja sen merkityssisällöt "tarttuivat" henkilöön tai ryhmään, ilman että näillä olisi ollut nimen muodostuksessa kirjoittajan määräysvaltaa. Kun nimityskäytäntöjä tutkitaan laajemmassa kontekstissa ja suhteutetaan ne nii-

hin tapoihin, joilla kiertäjiin ylipäänsä suhtauduttiin, asetelma muuttuu monimutkaisemmaksi. Nimien merkityssisällöt ja henkilön tai ryhmän maine ei suinkaan aina vastannut toisiaan. Kohtaamiset olivat aina enemmän tai vähemmän uusia neuvottelutilanteita, joissa negatiivisen pilkkanimen luoma vaikutelma ja mahdollisesti edeltä kulkenut huono maine voitiin kompensoida muilla, positiivisilla tekijöillä. Sosiaalista pääomaa kyettiin kartuttamaan muilla keinoin.

Yhteisöt eivät olleet kovin yhtenäisiä, ainakin mitä tulee suhtautumiseen ulkopuolisiin kiertäjiin. Varsinkin niiden ammattiryhmien jäsenet, jotka pysyivät luomaan kiinteät ja jatkuvat sosiaaliset suhdeverkot, kykenivät murttamaan mahdolliset negatiiviset asenteet ja eräät jopa onnistuivat pääsemään vähitellen yhteisön jäseniksi. Kulkija saattoi myös valita kohteensa ja väistää vastahakoiset talot. Yhteisön kiinteän sosiaalinen yhtenäisyys osoitti tässä suhteessa rakoilun merkkejä. Onnistuneen vuorovaikutuksen edellytyksenä oli molemminpuolinen taloudellinen tai muu etu. Mikäli yhteisö tai sen yksittäiset jäsenet tavalla tai toisella hyötyivät tulijan tiedoista tai taidoista, onnistuneelle vuorovaikutukselle oli hyvät edellytykset. Suljettuina pidetyt agraariyhteisöt olivat ainakin tässä 1900-luvun vaihteen Suomessa vierautta kohdattessaan melko avoimia.

Kirjallisuus

- Blok, Anton (2001), *Honour and Violence*. Polity Press: London.
- Bourdieu, Pierre (1986): The Forms of Capital. Teoksessa John G. Richardsson (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press: New York.
- Buechler, Steven M. (2000), *Social Movements in Advanced Capitalism. The Political Economy and Cultural Construction of Social Activism*. Oxford University Press: London.
- Chevalier, Sarah (2006): *Ava to Zac. A sociolinguistic study of given names and nicknames in Australia*. Schweizer anglistische Arbeiten, Bd. 131. Francke Verlag: Tübingen.
- Coleman, James (1998): Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, Vol. 94.
- Goffman, Erving (1963): *The Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs: N.J.
- Goode, William J. (1978): *The Celebration of Heroes. Prestige as a Social Control System*. University of California Press: London.
- Häkkinen, Antti (2005): Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisössä. Teoksessa Antti Häkkinen – Panu Pulma – Miika Tervonen (toim.): *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS: Helsinki.
- Kallio, Kalle (2002): *Nurmeksen ja Suupohjan rautateiden rakentajat 1907–1913*. Helsingin yliopisto, Historian laitos, pro gradu-tutkielma: Helsinki.

- Leech, Geoffrey (1981): *Semantics. The Study of Meaning*. Penguin Books: Harmondsworth, Middlesex.
- Lessard, Hester (2004): Mothers, Fathers, and Naming. Reflections on the Law Equality Framework and Trociuk v. British Columbia (Attorney General), *Canadian Journal of Women & the Law*, 2004, Vol. 16 (1).
- Matza, David (1966): The Disreputable Poor. Teoksessa Rheinhold Bendix – Seymour Martin Lipset (eds.): *Class, Status and Power*. The Free Press: New York.
- Morgan, Jane – O'Neill, Christopher – Harré, Rom (1979): *Nicknames. Their Origins and Social Consequences*. Routledge & Kegan Paul: London.
- Naacka-Korhonen, Mervi (1988): Halpa hinta, pitkä mitta. SKS: Helsinki.
- Niinioja, Sirpa – Lihavainen, Anna-Mari (1996): Kalikka–Malinen ja Kilu–Maikki: Kahden kylän nimittelyperinteen tarkastelua. Teoksessa Kaisu Kortelainen – Sinikka Vakimo (toim.): *Tradition edessä: Kirjoituksia perinteestä ja kulttuurista*. Suomen Kansantietouden Tutkijan Seura ja Joensuun Yliopisto: Joensuu.
- Portti, Reija (1994): Suohonlaulajat ja laulettut: Inarin kölleistä ja niiden käytöstä. Teoksessa *Puhekulttuurit ja kielen oppiminen*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja No. 52. AfinLA:n vuosikirja 1994, Jyväskylä.
- Putnam, Robert D. (1993): *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press: Princeton, NJ.
- Pöysä, Jyrki (1997): *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. SKS: Helsinki.
- Rahikainen, Marjatta (2000): Yhteisön nurja puoli: Nimittely ja pilkkaaminen maalaispitäjissä. Teoksessa Riitta Oittinen – Marjatta Rahikainen (toim.): *Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*. SHS: Helsinki.
- Saaritsa, Sakari – Teräs, Kari (2003): Verkostot työväenhistoriassa. Teoksessa Sakari Saaritsa – Kari teräs (toim.): *Työväen verkostot. Väki voimakas*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki.
- Waxman, Chaim L. (1983): *The Stigma of Poverty. A Critique of Poverty Theories and Policies*. Pergamon Press: New York.
- Vuorela, Toivo (1975): *Suomalainen kansankulttuuri*. WSOY: Helsinki.

Viitteet

- 1 MV 7/1959, 135.
- 2 Chevalier 2006, 8.
- 3 Lessard 2004, 166.
- 4 Portti 1994, 112.
- 5 Esimerkiksi ”jätkä” nimitystä ovat radanrakentajat Suomessa käyttäneet itsestään koska ”jätkän” mentaliteetti auttoi radanrakentajia jäsentämään ja hallitsemaan maailmaansa. (Kallio 2002, 111–128.) Jyrki Pöysän mukaan jätkä-nimitys oli pilkkanimi, jota käytettiin tuntemattomista työmiehistä (Pöysä 1997, 295–296.)
- 6 Rahikainen 2000, 165.
- 7 Leech 1981, 9–23.
- 8 Coleman 1998, 23–26.
- 9 Putnam 1993.
- 10 Bourdieu 1986, 241–258.
- 11 Goffman 1963.
- 12 Goode 1978, 7.
- 13 Goffman mt.; Matza 1966; Waxman 1983.
- 14 Saaritsa – Teräs 2003, 22–26.
- 15 Häkkinen 2005, 226.
- 16 Naacka – Korhonen 1988.
- 17 MV 7/1959, 298.
- 18 MV 7/1959, 554.
- 19 MV 7/1959, 586.
- 20 MV 7/1959, 619.

- 21 MV 7/1959, 218.
- 22 MV 7/1959, 787.
- 23 MV 7/1959, 79.
- 24 Erottelun "ulkoisten" ja "sisäisten" tekijöiden välillä on tehnyt mm. Morgan, Jane, Christopher O'Neill ja Rom Harré 1979, 36–37.
- 25 Niinioja – Lihavainen 1996.
- 26 MV 7/1959, 812.
- 27 MV 7/1959, 294.
- 28 MV 7/1959, 598.
- 29 MV 7/1959, 383.
- 30 MV 7/1959, 207.
- 31 MV 7/1959, 600.
- 32 MV 7/1959, 573.
- 33 MV 7/1959, 216.
- 34 MV 7/1959, 756.
- 35 MV 7/1959, 292.
- 36 MV 7/1959, 598.
- 37 MV 7/1959, 472.
- 38 MV 7/1959, 526.
- 39 MV 7/1959, 168.
- 40 MV 7/1959, 586.
- 41 MV 7/1959, 218.
- 42 MV 7/1959, 619.
- 43 MV 7/1959, 383.
- 44 MV 7/1959, 207.
- 45 MV 7/1959, 506.
- 46 MV 7/1959, 745.
- 47 MV 7/1959, 812.
- 48 MV 7/1959, 383.
- 49 MV 7/1959, 653.
- 50 MV 7/1959, 355.
- 51 MV 7/1959, 699.
- 52 MV 7/1959, 750.
- 53 MV 7/1959, 671.
- 54 MV 7/1959, 13.
- 55 MV 7/1959, 513.
- 56 MV 7/1959, 642.
- 57 MV 7/1959, 697.
- 58 MV 7/1959, 693.
- 59 MV 7/1959, 168.
- 60 MV 7/1959, 275.
- 61 MV 7/1959, 69.
- 62 MV 7/1959, 557.
- 63 MV 7/1959, 320.
- 64 MV 7/1959, 136.
- 65 MV 7/1959, 787.
- 66 MV 7/1959, 553.
- 67 MV 7/1959, 376.
- 68 MV 7/1959, 511.
- 69 MV 7/1959, 174.
- 70 MV 7/1959, 653.
- 71 MV 7/1959, 775.
- 72 MV 7/1959, 189.
- 73 MV 7/1959, 425.
- 74 MV 7/1959, 787.
- 75 MV 7/1959, 360.
- 76 MV 7/1959, 37.
- 77 MV 7/1959, 838.

- 78 MV 7/1959, 33; MV 7/1959, 37.
79 MV 7/1959, 37.
80 MV 7/1959, 519.
81 MV 7/1959, 511.
82 Rahikainen 2000, 163–179.
83 MV 7/1959, 135.
84 MV 7/1959, 135.
85 Rahikainen 2000, 166–175.
86 MV 7/1959, 469.
87 MV 7/1959, 856. Italian Jussin oikea nimi oli Giovanni Albertelli, syntynyt 1884 ja kuollut 1967. Rahikainen 2000, 165.
88 MV 7/1959, 728.
89 MV 7/1959, 54.
90 MV 7/1959, 595.
91 MV 7/1959, 54.
92 MV 7/1959, 747.
93 MV 7/1959, 298.
94 MV 7/1959, 796.
95 MV 7/1959, 677.
96 MV /1959, 207.
97 MV /1959, 511.
98 Häkkinen 2005, 230–231.
99 Häkkinen 2005, 230–238.
100 MV 7/1959, 207.
101 MV 7/1959, 498.
102 MV 7/1959, 830.
103 MV 7/1959, 33.
104 MV 7/1959, 375.
105 MV 7/1959, 113.
106 MV 7/1959, 178.
107 MV 7/1959, 646.
108 MV 7/1959, 207.
109 TYKL/kys/n:o 8, 12.
110 Naakka-Korhonen 1988.
111 MV 7/1959, 784.
112 MV 7/1959, 82.
113 MV 7/1959, 661; MV 7/1959, 829; MV 7/1959, 728; MV 7/1959, 812 ja MV 7/1959, 586.
114 MV 7/1959, 218 ja MV 7/1959, 82.
115 MV 7/1959, 523.
116 TYKL/kys/n:o 8, 62.
117 MV 7/1959, 812.
118 MV 7/1959, 581.
119 Blok 2001, 44–68.

Liite I. Tietoja tutkimusaineistosta

Aineistot ovat Museoviraston Seurasaari-lehdessä julkaistun kyselyn n:o 7/1959: "Kulkevat ammattilaiset ja työmiehet" (MV 7/1959) ja Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen yhdessä sosiologian laitoksen kanssa vuonna 1960 järjestämän kyselyn "Maa-laiskylä ulkomaailman yhteydessä" (TYKL/kys/n:o 8) kertojista ja kertomuksista.

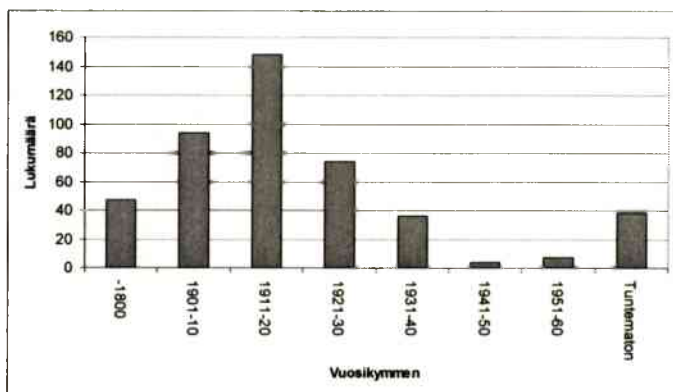
Liitetaulukko 1. Kertojien alueet

Alue	Kertojien lukumäärät
Etelä-Suomi	125
Länsi-Suomi	73
Itä-Suomi	145
Karjala	73
Pohjois-Suomi	7
Tuntematon alue	25
Yhteensä	448

Liitetaulukko 2. Kertojien sosiaaliasema

Sosiaaliasema	Tapauksia	Prosenttia
Ylemmät toimihenkilöt	9	2
Toimihenkilöt yms.	14	3
Opettajat yms.	50	11
Liikemiehet:	7	1
Esimiehet yms.	15	3
Talolliset	268	60
Pienviljelijät	16	4
Työläiset	53	12
Tuntematon sosiaaliasema	16	4
Yhteensä	448	100

Liitekuvio 1. Eri kertojien tarinoiden ajallinen kohdentuminen.

Liitetaulukko 3. Kertojien ikäjakauma (vuonna 1959)

Ikäluokka:	Kertojia	Prosenttia
Yli 70-v.	83	19
61-70-v.	135	32
51-60-v.	119	28
41-50-v.	48	11
Alle 40-v.	42	10
Tuntematon ikä	21	
Yhteensä	448	100

Liitetaulukko 4. Kertojien sukupuolijakauma

	Kertojia	Prosenttia
Naiset	198	46
Miehet	229	54
Yhteensä	427	100

Liite 2.

Esimerkkejä mainelausumista (tulokinnan keskeinen kohta on vahvennettu)

Arvostus: Body

"Kirkvesmiehistä tunnetuimpia oli täällä 'Apsalomin sakki'. Absalom Nordström oli tullut Pohjanmaalta. hän oli ensin yksin työssä, mutta kun sitten hänen kuusi poikaansa vartuivat, olivat he isänsä mukana. Kaikki nämä Absalomin *miehet olivat hyvin isokasvuisia ja rotevia voimamiehiä.*" (MV 7/1959:204)

Stigma: Body

"Sitte oli 'PoroKalle joka *kulki aina rekkaleissa ja rinta paljaana.* Hän oli myös luonneveikainen, eikä kyennyt töihin. Puhui joskus tavll. asioita, mutta helposti tuli sekavia." (MV 7/1959:313)

Arvostus: Psyko

"Rikhard Oksa Metsämaalta kulki muurarina monissa pitäjissä. Hän oli nopea työssään. *Ja vitsikäs jutuissaan.* Myös hänen palkkansa oli päiväpalkka, talon ruoka ja majailu. *Illat kuluivat enimmäkseen kun juteltiin pirtissä,* pyhän seutuna vanhemmat miehet kävi jalan kotona ja nuoremmat polkupyörillä. Jos koti oli hyvin kaukana majailtiin pyhä saunassa." (MV 7/1959:222)

Stigma: Psyko

"Heinjoella oli omasta pitäjästä kulkukauppiaat Kontti Paavo ja Nappi Matti, mutta kun *heidän puhetapansa oli tökeröä ja käytös tylyä,* ei talojen naisväki juurikaan asioinut heidän kanssaan." (MV 7/1959:256)

Arvostus: Kieli

"Muistan vain että ven. miehiä kulki talosta t. kyselemässä onko leikattavia orivarsoja, ja tiedetäänkö missä olisi. Heitä oli tavall. 2, kun he olivat molemmat amm.tait., sujui leikkaus nopeasti. Kun leikkaus oli suor., he viipyivät talossa pari päivää hoitelemassa hevosien haavoja. Leikkauksen suorittaja kävi vielä viikon tai parin päästä tarkastamassa onko toimitus sujunut hyvin ja hev. kuntoutunut. Näitä kutsuttiin ryssänkuohareiksi, muuta nimeä en tiedä. Heidän kotipaikk. ei täällä tiedetä. *Venäjältä he olivat, venättä puhuivat, mutta hyvin osasivat keskustella suomalaistenkin kanssa.*" (MV 7/1959:407)

Stigma: Kieli

"Räisälässä kulki säännöllisesti joka vuosi venäläinen sahan piittäjä. Jos justurista oli piikit kuluneet lyhkäisiksi niin hän katkaisi vanhat piikit pois ja hakkasi mukanaan kuljetamallaan stanssilla uudet piikit. Jos kuka ei pystynyt sahaa viilaamaan ja jakamaan, teki sama mies senkin työn tavallista paremmin. *Mies puhui huonosti Suomea joten hänen nimestään ja koipaikastaan ei ole tietoa.*" (MV 7/1959:133)

Arvostus: Taito

"Suutari Jonas Johansson oli syntynyt Pernajassa. Käytyään suutarin opin Loviisassa, hän meni kisälliksi valmistuttuaan ajan tavan mukaan Pietariin. Oltuaan siellä jonkun vuoden, hän muutti asumaan Ruotsinpyhtään Viirilän kylään, johon rakensi itselleen pienen huoneen ja eteisen käsittävän tuvan. *Hän oli etevä ammattimies ja työskenteli vain kotonaan, eikä käynyt taloissa neulomassa. Hän oli 'herrojen suutari', eikä hänellä ollut kovin runsaasti töitä, koska oli hinnoissaan vähän toisia kalliimpi. Hän oli myös etevä viulunsoittaja.*" (MV 7/1959:125)

Stigma: Taito

"Joku kelloseppä korjasi talon seinäkellon, *joka toimi sitten niin kauan kuin kelloseppä oli talossa.*" (MV 7/1959:210)

Arvostus: Ryhmä:

"Ennen kierteli maaseudulla talvisin kauppiaita, joita sanottiin kansankielellä rätiläisiksi... *Mielissään olivat syrjäkyläläiset, kun astiain kauppias aivan pihan tuli ja jotain aina ostettiin.*" (MV 7/1959:332)

Stigma. Ryhmä

"Heinjoella myös viipyit v. 1914–1917 asti linnoitustyömiehet linnoituksia tekemässä ... Venäläiset upseerit niitä teettiit ja venäläiset työnjohtajat töitä johtivat. Muualta tulleet työläiset asuivat taloissa ja paikkakuntalaiset kotonaan. Vieraat olivat omissa ruuissaan. *He melkein kaikki olivat sitä huonointa ainesta, mitä on olemassa. He kaivoivat juoksuhautoja ja lintaa, eli korsuja, sinne he kuljettivat Viipurista maailman Eevoja, tunti Lainoja ja piikkisikoja.* Työ oli ollut tuntityötä ja työkuri kova siitä pitivät santarmit huolen." (MV 7/1959:256)

IV

KILPAILU JA YHTEISTYÖ